

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA VHUVHILI (P2)

LARA 2013

MARAGA: 80

TSHIFHINGA: awara 2½

Bammbiri ili li na masiatari a 26.

NDAELA NA MAFHUNGOTHANGELI

Vhalani ndaela dzi tevhelaho nga vhuronwane ni sa athu u fhindula mbudziso.

1. Ni humbelwa uri ni vhale siatari ili nga vhuronwane ni sa athu u fhindula mbudziso.
2. Ni songo didina nga u vhalala bammbiri lothe. Tolani siatari la **Zwi re Ngomu** ni swaye nomboro dza mbudziso dzo disendekaho kha bugu dze na guda riwaha uno. Nga murahu ha izwo, vhalani mbudziso idzi ni kone u nanga dzine na tama u fhindula.
3. Bammbiri heli li na khethekanyo THARU:

KHETHEKANYO YA A: Vhurendi (30)

KHETHEKANYO YA B: Nganea (25)

KHETHEKANYO YA C: Dirama (25)

4. Fhindulani MBUDZISO **THANU** dzo fhelela: **THARU** kha KHETHEKANYO YA A, **NTHIHI** kha KHETHEKANYO YA B na **NTHIHI** kha KHETHEKANYO YA C nga ndila i tevhelaho:

- **KHETHEKANYO YA A: VHURENDI**
ZWIRENDO ZWO RANDELWAHO: Fhindulani mbudziso **MBILI**
TSHIRENDO TSHI SONGO RANDELWAHO: Fhindulani mbudziso **NTHIHI**.
- **KHETHEKANYO YA B: NGANEA**
Fhindulani mbudziso **NTHIHI**.
- **KHETHEKANYO YA C: DIRAMA**
Fhindulani mbudziso **NTHIHI**.

5. **KUNANGELE KWA PHINDULO KHA KHETHEKANYO YA B (NGANEA) NA YA C (DIRAMA)**

- Fhindulani **FHEDZI** mbudziso ndapfu na pfufhi u bva kha nganea na dirama zwa na funzwa.
- Fhindulani MBUDZISO NDAPFU NTHIHI na MBUDZISO PFUFHI NTHIHI. Arali na fhindula mbudziso ndapfu kha KHETHEKANYO ya B, ni fanela u fhindula mbudziso pfufhi kha KHETHEKANYO ya C. Arali na fhindula mbudziso pfufhi kha KHETHEKANYO ya C, ni fanela u fhindula mbudziso ndapfu kha KHETHEKANYO ya B.

Mutevhe wa u sedzulusa u re kha siatari 5 u do ni thusa.

6. VHULAPFU HA PHINDULO

- Vhulapfu ha phindulo ya mbudziso ndapfu kha vhurendi ndi maipfi a u bva kha 250 u ya kha 300.
- Vhulapfu ha phindulo ya mbudziso ndapfu kha nganea na kha dirama ndi maipfi a u bva kha 400 u ya kha 450.
- Vhulapfu ha phindulo ya mbudziso pfufhi kha vhu tshimbilelane na maraga dzo nekedzwaho. Vhalingiwa vha eletshedzwa u nekedza phindulo dzi ananaho na mbudziso nga u tou pfufhifhadza.

7. Tevhedzani ndaela dzo nekedzwaho mathomoni a khethekanyo inwe na inwe nga vhuronwane.

8. Nomborani phindulo dzanu sa zwe thoho dza nomboriswa zwone kha bammbiri la mbudziso.

9. Thomani khethekanyo INWE na INWE kha siatari LISWA.

10. Nwalani nga vhudele, nahone zwi no vhalea.

11. Ndangatshifhinga yo anganywaho:

KHETHEKANYO YA A: minetse ya henefha kha 40

KHETHEKANYO YA B: minetse ya henefha kha 55

KHETHEKANYO YA C: minetse ya henefha kha 55.

ZWI RE NGOMU

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI		
Vhurendi ho randelwaho: Fhindulani mbudziso MBILI DZINWE NA DZINWE		
NOMBORO YA MBUDZISO	MBUDZISO	SIATARI
1. Vhungoho na vivho	Mbudziso ndapfu	6
2. Muvhili wanga kha u dzivhelwe	Mbudziso pfufhi	7
3. U vha thanye	Mbudziso pfufhi	8
4. Dwadze-Tshifu	Mbudziso pfufhi	9
NA		
Vhurendi vhu songo randelwaho: Fhindulani mbudziso NTHIHI		
5. Kha Khomishini ya Vhungoho na Vhupfumedzani (TRC)	Mbudziso ndapfu	10
6. Kha Khomishini ya Vhungoho na Vhupfumedzani (TRC)	Mbudziso pfufhi	11
KHETHEKANYO YA B: NGANEA		
Fhindulani mbudziso NTHIHI*		
7. <i>Tshi do lilwa</i>	Mbudziso ndapfu	13
8. <i>Tshi do lilwa</i>	Mbudziso pfufhi	13
9. <i>Bulayo lo talifhaho</i>	Mbudziso ndapfu	15
10. <i>Bulayo lo talifhaho</i>	Mbudziso pfufhi	16
11. <i>Mafeladambwa</i>	Mbudziso ndapfu	18
12. <i>Mafeladambwa</i>	Mbudziso pfufhi	18
KHETHEKANYO YA C: DIRAMA		
Fhindulani mbudziso NTHIHI*		
13. <i>Ha u tsa ndi ha u gonya</i>	Mbudziso ndapfu	21
14. <i>Ha u tsa ndi ha u gonya</i>	Mbudziso pfufhi	21
15. <i>Milomo ya nukala</i>	Mbudziso ndapfu	24
16. <i>Milomo ya nukala</i>	Mbudziso pfufhi	24

***PFESANI:** Kha KHETHEKANYO YA B na YA C, fhindulani MBUDZISO NDAPFU NTHIHI na MBUDZISO PFUFHI NTHIHI.

MUTEVHE WA U SEDZULUSA

Ivhani na vhuṭanzi ha uri no fhindula mbudziso dzoṭhe nga u vhea luswayo kha uyu mutevhe wa u sedzulusa.

KHETHEKANYO	MBUDZISO	TSHIVHALO TSHA MBUDZISO TSHO TEAHO	X
A: Vhurendi (Tshirendo tsho randelwaho/gudelwaho)	1–4	2	
A: Vhurendi (Tshirendo tshi songo randelwaho/gudelwaho)	5–6	1	
B: Nganea (Mbudzdiso ndapfu kana mbudziso pfufhi)	7–12	1	
C: Dirama (Mbudzdiso ndapfu kana mbudziso pfufhi)	13–16	1	
*PFESANI: Kha Khethekanyo ya B na ya C, vhone uri no fhindula mbudziso NDAPFU NTHIHI na mbudziso PFUFHI NTHIHI.			

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI

Fhindulani mbudziso MBILI kha NNA dzo vhudziswa.

VHURENDI HO RANDELWAHO/GUDELWAHO**MBUDZISO 1 (Mbudziso ndapfu)**

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane ni kone u fhindula mbudziso yo vhudziswa.

VHUNGOHO NA VIVHO – TR Ratshitanga

- 1 Vhungoho na vivho ndi tshimange na mbevha
- 2 Nge zwothe mulilo zwi sa okelani.
- 3 Vivho ndi vhulada, vhungoho ha amba la revha,
- 4 Naho tshadzo mboho idzi mbili hu u budulana.
- 5 Mutshilitshili wa vivho ndi vhutsilu,
- 6 Ngeno vhungoho vhu tshi phukhula nga ndivho.
- 7 Tsha vivho ndi u gungula na u fara nga mbilu,
- 8 Ngeno vhungoho vhu tshi hada sa khwivho.
- 9 Mudzia u vhivha hothe ndi mulambilu,
- 10 Nge na wa vhaŋwe mukovhe khae zwo khakhea.
- 11 Tshidini ndi u tama vhuṭali ngeno wo bebwa u tsilu,
- 12 Wa hangwa uri zwi ṭodwaho nga vhungoho zwi a phethea.
- 13 Vhungoho ndi tshiphiri tsho vhumbaho muthu na shango,
- 14 U vhu hanedza ndi hone u shaya nzhele,
- 15 Nge hone vhune vhu sa shavhe mivhango,
- 16 Vhunga kha vhone vhu si na ndele.
- 17 Thi mangali na iwe u hanedzaho zwine nda amba,
- 18 Vhunga tshira tshau ndi hone vhutsilu.
- 19 Vha ngaho iwe ndi vhone vhe vha anda.
- 20 Thetshesela u pfe, u litshe u la mbilu.

Sengulusani ndila ye murendi a shumisa ngayo zwifanyiso zwa muhumbulo u ṭuṭuwedza ṭhalutshedzo ya tshirendo itshi.

[10]

MBUDZISO 2 (Mbudziso pfufhi)

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

MUVHILI WANGA KHA U DZIVHELWE – MR Nevhutalu

- 1 Muvhili wanga kha u dzivhelwe lwa tshothe
- 2 Musi mimuya ya lino shango i tshi vhudzula,
- 3 Tshawo hu vhe u dziba nga midzi misima
- 4 Mitodzi i sa tati tshidumbumukwe tsha maanda.
- 5 Wanga muvhili wo dala nga nzanyo
- 6 Buluvhutsi livhi la vhutshilo la mbo vozha
- 7 Ngomu la sima tshisima tsha zwilavhi
- 8 Tshisimakhole tsha maḁi o dzikuwaho
- 9 Maḁi a lufu lu vhusaho shango.
- 10 Muvhili wanga kha u dzivhelwe
- 11 U dzivhelwe nzivhelo ya tsemo vhuhali
- 12 Buluvhutsi swiswi li u tambudzaho
- 13 Li kundelwe nzuli dza u fhenda.
- 14 U vhe muvhilivhili,
- 15 Muvhili u si tshiulu tsha u dzunguluwa.
- 16 Shangoni lino lo dalaho zwikwekwe zwa vhare, i,
- 17 Muvhili wanga u songo dinetisa
- 18 Wa lilela lone shango.
- 19 Shango luvhandeni lwa zwivhulai,
- 20 Zwivhulai zwa wone muvhili.
- 21 Muvhili wanga kha u tate sa mudzadze
- 22 U dipfundise wo didzumbamisa
- 23 Vhunga mimuya mivhi ya shango
- 24 I mimuya lufu
- 25 Lufu lwa u vhulaha.

- 2.1 Nani ipfi line la amba 'mulindi' kana 'buli' li dzhenisaho zwi si zwavhudi muvhilini wa muthu/murendi. Sedzani tshitanza 2 (mitaladzi 5–9). (1)
- 2.2 Murendi u toda u ri vhudza zwifhio nga mitaladzi/vese 10 na 11? (1)
- 2.3 Muhumbulo muhulwane une ra u wana tshirendoni itshi ndi ufhio? (2)

2.4 Fhindulani mbudziso i tevhelaho nga **Ee** kana **Hai**, ni tikedze phindulo yau.

Murendi u vhone e muthu ane a tshila a sa ili zwivhi. (2)

2.5 Ndi figara-de ya muambo ye murendi a i shumisa kha mutaladzi/vese 21? Ni tikedze phindulo yau. (2)

2.6 Ni a tendelana na na zwine murendi a khou amba tshirendoni itshi? Tikedzani phindulo yau. (2)
[10]

MBUDZISO 3 (Mbudziso pfufhi)

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

U VHA THANYELE – D Nephalama

1 A ni vhoni dza yavho milomo mbemba,
2 Dzi tatamuwa sa mulavhu dza guma ndevheni,
3 Mano a tsetshela a sala e ndaya,
4 Tshiseo-khole tsha tana tshidikadika,
5 Tshiseo tshi bva mukuloni hu si mbiluni.

6 Vha ni funelani vha sa ni funi?
7 Vha ni funda vha sa fundi,
8 Vha khole-khole khofhe dza muvhuda,
9 Vha ni titiisa vho edela khofhe-karu.

10 Vha ri vha na lufunofuno na?
11 Vha tshi ni ita zwimunguni,
12 Na vha nduhuphedzelamakandani,
13 Vha ni sedza sa dzone khavhelo.

14 A ni vhoni, ni bofu tsakate,
15 Vha mutwa wa wanu muvhili,
16 Vha ni muna na sala ni lwatsi,
17 Na kongonyala mutodo we khudu.

18 Ndi vhone vha si vhone,
19 Vha mulimo mutumulamala,
20 Vha mbilu ntswu ya tshivhimbili,
21 I sa vhone tsheli zwa ngomu hayo.

22	Thanya, vhutsilu bvuvhula,
23	Talifha sa mbedā ya vhutungu,
24	Ū si pofule tshipofu wa kumba,
25	U vha thanyele,
26	U vha talifhele.

- 3.1 Nani ipfi line la amba 'mutshenzhe'. Sedzani tshitanza 4 (mitaladzi 14–17). (1)
- 3.2 Murendi u toda u ri vhudza zwifhio nga mutaladzi/vese 7? (1)
- 3.3 Muhumbulo muhulwane une ra u wana tshirendoni itshi ndi ufhio? (2)
- 3.4 Fhindulani mbudziso i tevhelaho nga **Ee** kana **Hai**, ni tikedze phindulo yanu. (2)
- Mutaladzi/vese 11 u amba u itwa tshidahela ngeno vha tshi nga vha a u funa. (2)
- 3.5 Ndi figara-de ya muambo ye murendi a i shumisa kha mutaladzi/vese 23? Ni tikedze phindulo yanu. (2)
- 3.6 Ni a tendelana na na zwine murendi a khou amba afha tshirendoni itshi malugana na vhathu vane ra tea u vha thanyela vhutshiloni? Tikedzani. (2)
- [10]

MBUDZISO 4 (Mbudziso pfufhi)

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

DWADZE-TSHIFU – T Makhado

1	Maseo anga o shanduka vhutungu
2	Ndi mulidzi matodzi a le nda mama.
3	Mbilu yanga i swa nga zwe ya khuba
4	Ndo neta nga u fhihamelwa.
5	Vhutshilo hanga ho sendamela vhudzulavhafu,
6	Ndo shaya nungo dzi ngaho dza musu ula
7	Ndi tshi lwa na nngwe ya vhuhali
8	Ndo no vha tshigodo tsha vhathu.

9	Khonani dzanga dzo ntshandukela
10	U tshimbila ndi u tou diruma,
11	Nge muvhili u wanga, wa shanduka tshiguru
12	Lukanda lwanga lwo nambatela marambo.
13	Marambo anga o tshenuwa vhuvha hanga,
14	Muvhili wanga u nukha lufu,
15	Vhunga dunzi li tshi nona lu shushaho,
16	Nge mato anga a noka nga tsiku.

- 4.1 Nani ipfi line la amba uri 'hu na zwine murendi zwa mu vhaisa zwine a sa tode u zwi ambâ'. Sedzani tshitanza 1 (mitaladzi 1–4). (1)
- 4.2 Murendi u toda u ri vhudza zwifhio nga mitaladzi/vese 6 na 7? (1)
- 4.3 Muhumbulo muhulwane une ra u wana tshirendoni itshi ndi ufhio? (2)
- 4.4 Fhindulani nga *Ee* kana *Hai*, ni dovhe ni tikedze phindulo yanu.
- Mutaladzi/vese 11 u amba uri 'muvhili wa murendi wo vha u tshe wo takala'. (2)
- 4.5 Ndi figara-de ya muambo yo shumiswaho kha mutaladzi/vese 5? Ni tikedze phundulo yanu. (2)
- 4.6 Ni a tendelana na na murendi kha zwine a khou amba afha tshirendoni nga ha muthu o kavhiwaho nga 'Dwadze-tshifu'? Tikedzani. (2)
- [10]

VHURENDI VHU SONGO GUDELWAHO/RANDELWAHO

MBUDZISO 5 (Mbudziso ndapfu)

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso yo disendekaho khatsho.

KHA KHOMISHINI YA VHUNGOHO NA VHUPFUMEDZANI (TRC) – LR Ndhlovu

1	Vhungoho hanu ndi vhunzani?
2	Vhungoho vhu shayaho vhutudzetudze
3	Vhungoho ha nayo dzi si na mapeta
4	Vhungoho vhu vhuyedzaho ngoho gondoni la vhahanyi.

- 5 U nnyi iwe Khomishini ya Vhungoho na Vhupfumedzanyi?
- 6 Musombolodzi na mumvukululi wa vhuada ndi iwe
- 7 Mukhutshedzi wa khavhu ya vhusiwana, dini ndiloni ya vhukonani
- 8 Tshitlula tshau tsho vhone, vhupfumedzanyi hau ho vhone.
- 9 Zwiphiri wo mvukulula khwakhwani dza tshiphiri
- 10 Naho vhaŋwe zwavho zwiphiri vho lodela,
- 11 Zwi do lodololwa nga khono dza vhungoho
- 12 Naho vhaŋwe wo ya nga dzina u tshi tana,
- 13 Vha do tanwa vhothe tarini la vhungoho.

Talutshedzani ni tshi sumbedza ndila ye murendi a shumisa ngayo zwiga zwa u vhalu u tutuwedza thalutshedzo ya tshirendo itshi.

Sedzani he zwiŋwe zwa zwiga zwi tevhelaho zwa shumiswa hone tshirendoni itshi, ni kone-ha u fhindula mbudziso iyi: tshivhudzisi, tshithoma, khoma, tshifhande, zwidevhe, tshigarukela, semikholoni, na zwiŋwe.

[10]

MBUDZISO 6 (Mbudziso pfufhi)

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

KHA KHOMISHINI YA VHUNGOHO NA VHUPFUMEDZANI (TRC) – LR Ndhlovu

- 1 Vhungoho haŋu ndi vhunzani?
- 2 Vhungoho vhu shayaho vhutudzetudze
- 3 Vhungoho ha nayo dzi si na mapeta
- 4 Vhungoho vhu vhuvedzaho ngoho gondoni la vhahanyi.
- 5 U nnyi iwe Khomishini ya Vhungoho na Vhupfumedzanyi?
- 6 Musombolodzi na mumvukululi wa vhuada ndi iwe
- 7 Mukhutshedzi wa khavhu ya vhusiwana, dini ndiloni ya vhukonani
- 8 Tshitlula tshau tsho vhone, vhupfumedzanyi hau ho vhone.
- 9 Zwiphiri wo mvukulula khwakhwani dza tshiphiri
- 10 Naho vhaŋwe zwavho zwiphiri vho lodela,
- 11 Zwi do lodololwa nga khono dza vhungoho
- 12 Naho vhaŋwe wo ya nga dzina u tshi tana,
- 13 Vha do tanwa vhothe tarini la vhungoho.

- 6.1 Topolani mutaladzi/vese une wa amba uri 'ngoho i tshimbidza mafhungo zwavhudi hu si na u solisea'. Sedzani tshitanza 1 (mitaladzi 1–4). (2)
- 6.2 Vhathu vhothe vho kona u bvisela khagala ngoho yavho? Tikedzani phindulo yanu no sedza tshitanza 3 (mitaladzi 9–10). (2)
- 6.3 Nani muhumbulo une wa khou bveledzwa nga mutaladzi/vese 6. (2)
- 6.4 Ndi ifhio figara ya muambo yo shumiswaho kha tshirendo itshi? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 6.5 Izwi zwine murendi a khou amba afha tshirendoni itshi nga ha Khomishini ya Vhungoho na Vhupfumedzani (TRC) ni vhona zwi tshi tendisea? Tikedzani. (2)

[10]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO IYI YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: NGANEA

Fhindulani mbudziso **NTHIHI** kha khethekanyo iyi.

MBUDZISO 7 (Mbudziso ndapfu)***TSHI DO LILWA*** – NE Phaswana

Vhalani tshipida itshi tsha mafhungo uri ni do kona u fhindiula mbudziso i tshi tevhelaho.

Ndi ngoho naho wa i viela bakoni, mahunguvhu a do i vhona. Zwo no rali na u shavha havho, ho no sokou vha u dinetisela lifhedzi; hu u wanala vho no wanala kale. U shavha havho ha khwine hu nga vha ha u tou dihwetedzela thambo mukuloni vha tou pfuluwa tshothe kha heli la vha tshilaho.

Siatari 214

Talutshedzani uri zwo nekedzwaho kha mafhungo a tshipida itshi zwi thusedza hani kubveledzelwe kwa thero nganeani iyi.

[25]

MBUDZISO 8 (Mbudziso pfufhi)***TSHI DO LILWA*** – NE Phaswana

Vhalani tshipida tsha mafhungo tshi bvaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tshi tevhela.

Heli ndi lone duvha le nda tou thoma u zwi pfa nga ndevhe dzanga zwauri matsina nangoho vhatannga zwine vha khou shuma zwone a vha zwi shumu vha vhothe; hu na mapholisa na mafogisi nga vhukati. Hezwi ndi zwone zwine zwa ita uri milandu ine ya vha lumba, i sokou moda yothe. Vhutala havho musu vha tshi londwa, vhu vha khangala-khanganyise-vhutala-ha-mbudzi. A thi ri tshinwe tshifhinga vha vha vha tshi khou londwa nga dzone khonani dzavho dza mapholisa kana mafogisi. Ndi ngoho, a lu khwathi fhedzi lunundu, lu kwatha lu na thanda ngomu.

Vho-Emeli zwi tou nga ndi kale vha tshi zwi divha hezwi zwithu. A zwi ri mangadzi vha tshi ri musu vhe kha bindu lavho wa di pfa vha tshi ri tshi daho nga tshi de, mavothi vho vala othe.

Lo ri li tshi sala li tshi tota tombo, hu si na tsho salaho nga nda ha u lindela yone thabelo ya tshivhidzo tsha Karios i tshi dzhena.

Vho-Luvhone vho mbo di vhothololwa kha mushumo hoyu. Fhedzi vho do vhudzwa uri hu tou vha u vhothololwa fhedzi kha tshipida tsha lenelo duvha. Naho Vho-Luvhone vho do talutshedza uri vha a zwi pfesesa, vho do fhedza vha tshi khou amba vha ombedzela zwauri zwi tshi da kha tshelede ine ya do wanala, vha songo hangwiwa sa izwi zwikolodo zwi tshi vho dovha u vha semela mano.

'Zwikolodo ndi tshitanzhela ndo tenda. U tshi tupula itshi, hu mela tshinwe nga hafha. Nne arali nda nga fhedza u badela heyi ndu ya Tshitandani ine ra khou pfulutshela khayoy, khathihi na tshikolodo tsha tshikolo tsha riwana ngei Kapa, ndi nga si tsha toda na tshithihi.' Vho-Luvhone vha ralo nga mbilu.

Tshifhinga na tshone tsha vha tshi tshi sendela. Vhathannga vha dzhena kamarani ye vha vha vho edela khayoy vha dilugisa. Zwo rali a hu na zwinwe, mukosi u yo pfala u lila. Vha dzhena khayoy ya fungwa mavhone, vha i ritha; ya tuwa sa i na phapha dza lurwanzhivha i tshi livha Makwarela.

Samusi zwothe zwo vha zwo no lukwa, Dzhalagoma ho ri zwenezwi goloi i tshi tou tsere fhalala ha u paka dzigoloi hune ha nga ho tuluwa; a mbo di tsa a dzhena-ha kha lodithoriamu la hone.

Siatari 201

- 8.1 Bulani zwithu zwivhili zwe Vho-Luvhone vha zwi ita vha tshi khou toda u dibvisa kha zwikolodo. (2)
- 8.2 Ndi ngani Vho-Luvhone vho diwana vha zwikolodoni zwihuluhulu zwi sa vha ladzi? (2)
- 8.3 Ndi vhushaka-de vhune ha vha hone vhukati ha Vho-Luvhone na Dzhalagoma? (2)
- 8.4 Muhumbulo muhulwane une munwali a tama u u pfukisela kha vhavhali nga mafhungo a buguni iyi ndi ufhio? (2)
- 8.5 Ndi zwifhio zwithu zwivhili zwi itisaho uri magevhenga aya naho a tshi farwa a si vhone mulandu? (2)
- 8.6 Ndi ngafhi hune Vho-Emeli na Dzhalagoma vha fana hone malugana na kutshilele kwavho? (2)
- 8.7 Kuhumbulele kwa Vho-Luvhone musi vha tshi didzhenisa kha zwa vhugevhenga kwo vha kufhio? (2)
- 8.8 Tsho itisaho uri Dzhalagoma a delwe nga muhumbulo wa u ya u hamboka kerekeni ndi tshifhio? (2)

- 8.9 Masiandaitwa e a bvelela kha Vho-Emeli nga u rengisa zwidzidzivhadzi Yunivesithi ndi afhio? (1)
- 8.10 Zwe Luambo a ita musi o ya u renga thundu dza Vho-Luvhone zwi bvukulula hani mvumbo yawe? (2)
- 8.11 Nangani phindulo yoneyone kha mutevhe wo netkedzwaho.
- Tsho itisaho uri Vho-Luvhone vha si didzhenise kha mushumo wa u ya u hamboka kerekeni ya Makwarela ndi:
- A Vho vha vha na nyofho
B Vho vha vha tshi lwala
C Vho vha vha tshi divhiwa nga vathu vhanzhi
D A na C (1)
- 8.12 Vhudifari ha Vho-Emeli mudini wa ha Nethulwe ni vhona vhu tshi pfala? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
- 8.13 Arali inwi ni Vho-Luvhone, no vha ni tshi nga ita mini arali no diwana ni kha nyimele ye vha tangana nayo musi bugu iyi i tshi fhela? Tikedzani kuvhonele kwanu. (3)
- [25]

MBUDZISO 9 (Mbudziso ndapfu)

BULAYO LO TALIFHAHO – AW Magau

Vhalani tshipida itshi tsha mafhungo uri ni do kona u fhindula mbudziso i tshi tevhelaho.

'Nne namusi ni tshi vhona ndo ambara hoyu mukumba wa nngwe we nda dzheniswa nawo vuhosini ndo fanelwa nga u amba mafhungo a vuhosi na zwa shango. Vha hashu mashaka, ni fhano vhanzhi thanwe no da nga u todou pfa mafhungo a mufhirifhiri wa Dovhoni. Vhanwe-vho vho da u la na u vhona tshikona.'

Vha amba na u ombedzela zwauri mafhungo eneo o vha zwitshela nahone o itwa nga vhalutanyi.

Siatari 103

Talutshedzani uri zwo nekedzwaho kha mafhungo a tshipida itshi zwi thusedza hani kha kubveledzelwe kwa thero nganeani iyi.

[25]

MBUDZISO 10 (Mbudziso pfufhi)***BULAYO LO TALIFHAHO – AW Magau***

Vhalani tshipida tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tshi tevhela.

Duvha ndi musi li tsini na u kovhela musi Vhavenda Vho-Mandiwana na Vho-Mukhotho khathihi na Vhafunzi Vho-Sam Mamidze vha tshi fara bada yeneyi khulu i bvaho musanda Mphagane ya livha Dovhoni na u fhirela Dalume. Munna mulapfu ane a tudza iteli vhe vhone Vho-Mandiwana. Avha vhañwe vhavhili thungo ya tshaula tsha Vhavenda ndi Vho-Mukhotho na vhafunzi vhe vhothe vhuraru havho vha tshimbila vho vambela. Ho vha hu tshi khou ambiwa zwe khoro ya tshimbilisa zwone uyo musi nga maanda hu tshi itwa hu tshi rembiwa Vho-Lugisani. U bva uyo musi vhafunzi vha thoma u vha na luvhengela-mbiluni na Vho-Lugisani. Ndi uri kha vhafunzi vha ri lwo vha lu lwa vhuvhili musi Vho-Lugisani vha tshi vha shandela mafhungo. U gungula ha hone ha vho nga vhafunzi arali zwi tshi nga konadzea vha nga dobisa Vho-Lugisani tsuma nga lwayo. 'Vha a divha Vhavenda, mahola Lugisani khoroni kusini kwawe o ndidhisa rannda dza fumi kha muthu we a da a levha mudini wanga. Zwino namusi u khou dovha zwiñwe. 'Vhafunzi vha tshi amba izwi ndi musi vho no tshimbila kilometha nna u bva musanda. Vha tshi ralo avha vhañwe vha litsha dzikhani vha thetshesela vhafunzi khathihi na u thusedza iyo khani. 'Hoo, vha amba kha ula mulandu wavho na Vho-Mmbi khathihi na mmbwa yavho Maphangule? Naa eneo mafhungo zwila o fhelisa hani?' A no vhudzisa ndi vhamusanda Vho-Mukhotho.

Ndi afha-ha vhafunzi vha tshi vha talutshedza nga hune vha divha fhedzi huiwe vha sa ambi zwone. Huno zwone zwo bevelelaho ndi hezwi: Ndi uri ho do ri muñwe musi kha niwaha wonoyo we wa fhira hu nga Lavhutani vhafunzi vho fara lwendo, muñwe munna wa midai a no pfi Vho-Mmbi a dala mudini wa vhafunzi.

Hafha mudini wa vhafunzi hu na mmbwa khulu ya mamvele na mbipo i no pfi Maphangule. I na maoto matswuku na mutshila mulapfu u no kokovha fhasi na dumbu lihulu line arali i na luvhuli la tou nga li sa swenda na fhasi. Mulomo wayo ndi musekene wa dovha wa lapfa sa wa phangwa. Yo hudza mutumbu ya sekana i tshi ya thohoni. I tshimbila yo kotama. I tou nga sa tshiñwe tshithu-vho lune vathu vha tshi i sasaladza vha ri ndi phele ya vhafunzi ine vha gada ngayo vhusiku arali vha na dzinyendo.

Siatari 26

- 10.1 Bulani zwithu zwivhili zwe Vho-Lugisani vha ita u itela u bvisa vhana zwitaratani. (2)
- 10.2 Ndi ngani Vho-Tshikweta vho tuwa khoroni Mphagane vha tshi gungulela Vho-Langanani Mandiwana? (2)

- 10.3 Ndi vhushaka-de vhune ha vha hone vhukati ha Vho-Lugisani na Vhamusanda Vho-Mphaga? (2)
- 10.4 Sumbedzani hune Vho-Langanani Mandiwana na Vhamusanda Vho-Mukhotho vha fana hone zwi tshi kwama kutshilele kwavho. (2)
- 10.5 Ndi zwifhio zwithu zwivhili zwine Vho-Lugisani vha vhengelwa zwone? (2)
- 10.6 Muhumbulo muhulwane wa mafhungo a bugu iyi ndi ufhio? (2)
- 10.7 Kuhumbulele kwa Vho-Langanani Mandiwana kwo vha kufhio nga murahu ha musi Vho-Lugisani na Vho-Mutibammela vho hana mafhungo a sialala? (2)
- 10.8 Tsho itisaho uri Vho-Sam Mamidze vha huvhale kha shama ndi tshini? (2)
- 10.9 Masiandaitwa e a bvelela kha vhatovholi vha Vho-Lugisani ndi afhio? (1)
- 10.10 Kutshilele kwa Vho-Sam Mamidze ku bvukulula hani mvumbo yavho nganeani iyi? (2)
- 10.11 Nangani phindulo yoneyone kha mutevhe wo netkedzwaho.
- 'U dobisa Vho-Lugisani tsuma nga lwayo' zwi amba:
- A U pandela Vho-Lugisani khoroni
 B U pengisa vho-Lugisani
 C U takalela Vho-Lugisani
 D A na B. (1)
- 10.12 Vhudifari ha Vho-Nyamalwela Singo nga murahu ha musi vho pfa uri vha khou toda u dzhielwa vuhosi, ni vhona vhu tshi pfala? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
- 10.13 Arali inwi no vha ni Vho-Lugisani, no vha ni tshi nga ita mini arali no diwana ni kha nyimele ye vha tangana nayo vhutshiloni havho? Tikedzani nga u sumbedza tshithihi kha zwinzhi zwi hvavhaho zwe vha tangana nazwo, ni kone-ha bvisela khagala vhuimo kana kuvhonele kwanu. (3)

[25]

MBUDZISO 11 (Mbudziso ndapfu)***MAFELADAMBWA – NE Sigogo***

Vhalani tshipida itshi tsha mafhungo uri ni do kona u fhindula mbudziso i tshi tevhelaho.

'Ngoho vhone Vho-Sara vha do mmangadza, uyu Mawela vha mu nyadzela mini ngauri hufha o thanya na ngomu kilasini? Mawela vha khou sokou mu ambela-vho ngoho.'

'Naa vhone Vho-Maemu vha ri a si riwananga? Ndi a mu divha. Ndi vhona a tshi takalela mafhungo a si awe a tshi tou nga ndi awe.'

Siatari 5

Talutshedzani zwine zwa khou bvelela kha tshipida tsha mafhungo aya ni tshi sumbedza uri zwi thusedza hani kha kubveledzelwe kwa thero nganeani iyi.

[25]

MBUDZISO 12***MAFELADAMBWA – NE Sigogo***

Vhalani mafhungo a tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khao.

'Yuwii riwana wa mme anga a zwo ngo ralo nne mayo! Zwino rihe hu pfi ri do nea-vho vhuṭanzi henengei kotho?'

'Na vhone vha vho toda u mmangadza, a thi ri khonani yavho i khakhathini? Zwino vhone vha vho ofha u ya u tou nea vhuṭanzi, zwi a mangadza nga khaladzi. Zwa u nea vhuṭanzi a si zwine zwa vhuya zwa tou vhudziswa lini. Vha tea u do tanziela uri vho zwi wana ngafhi. Rihe vhanwe tshashu dzi do vha ndevhe. Zwi di nga Vho-Muraga vhavho, vha siana zwi nga si ite, vha tea u farisana vhothe ndila. Vho-Matodzi na muhalivho vho ri u lila vha tomba mudzio. Vho-Matodzi vho do dovha vha amba uri ngoho vha re Vho-Ramasunzi vho vha vha sa khou zwi tenda na luthihi. Zwino khezwi ri yo vhona zwe vhabebi vhashu vha fa vha songo zwi vhona. Naho wa ditota a zwi farisi tshithu.

Vha re Vho-Ramasunzi vho vha vha tshi kha di tou rvisa thoho nga fhasi. 'Nne ndo sumbedza sa thoho ya muta ndi tshi ri a thi zwi dzheni, vhathu vho talifhaho vho tutuwedza. Ula riwana-vho a mbo dzhia tshikuni tsha vhumatshelo ha vhutshilo hawe e tshivhasoni pfoto!

Tsho dzima khetshi, maanda anga e nda vha ndi tshi ri zwenezwino ndi do ditongisa nga niwana wanga o no vha na phurofesheni evho! Zwo kunda. Tshanga dzi do vha dzithoni dza u sumbwa hu tshi pfi mubebi wa tshigevhenga khoyo a tshi khou fhira. Vhone Vho-Matodzi na Vho-Sara avho madzina a do vha o kuna. Ngoho zwe vha ntshuma vha do zwi anea.' Vhathu havha vhararu vho fhedza tshifhinga vho fhumula. Muniwe na muniwe wavho u tea u vha e na zwe a vha a tshi khou humbula zwone. We a thoma u amba vho vha Vho-Sara.

'Zwino arali ra nga ya ra thuthisa mulandu zwi nga si vhe khwine naa? Ndi vho zwi amba nge nda pfa avha khoti a niwananga vha tshi ri, na swika na humbela pfarelo ya uri niwana wanga ndo mu pengisa a todou vha vhulaha vhothe nga mudini?' Vho-Ramasunzi vha fhindula izwi vho tou sinyuwa.

Siatari 102

- 12.1 Bulani zwithu zwivhili zwine zwa khou vhilaedza Vho-Ramasunzi kha mafhungo aya e na vhalu. (2)
- 12.2 Ndi ngani Vho-Matodzi vha tshi humbula u todela Mawela muimeleli? (2)
- 12.3 Ndi vhushaka-de vhune ha vha hone vhukati ha Vho-Matodzi na Vho-Ramasunzi? (2)
- 12.4 Sumbedzani hune Vho-Matodzi na Vho-Sara vha fana hone zwi tshi kwama kutshilele kwavho. (2)
- 12.5 Ndi zwifhio zwithu zwivhili zwe zwa ita uri Vho-Sara vha ri Vho-Maemu ndi muloi? (2)
- 12.6 Muhumbulo muhulwane une muniwali a tama u u pfukisela kha vhavhali nga mafhungo awe buguni iyi ndi ufhio? (2)
- 12.7 Kuhumbulele kwa Vho-Ramasunzi kwo vha kufhio nga murahu ha musi ho wanala muhwalo wa saga garatshini u na libwa lo sinaho? (2)
- 12.8 Tsho itisaho Vho-Matodzi uri vha gidimele mudini wa khaladzi avho ndi tshini? (2)
- 12.9 Masiandaitwa e a bvelela kha Mawela nga u sokou welawela zwithu o vha afhio? (1)
- 12.10 Kutshilele kwa Vho-Ramasunzi ku bvukulula hani mvumbo yavho nganeani iyi? (2)

12.11 Nangani phindulo ine ya vha yoneyone kha mutevhe wo netkedzwaho.

'U lila vha tamba mudzio' zwi amba uri:

- A Vho lila vha tamba nga mitodzi
- B Vho lila mitodzi ya dadza ndilo ya mudzio
- C Vho lila nga maanda
- D B na C.

(1)

12.12 Vhudifari ha Vho-Matodzi nganeani iyi ni vhona vhu tshi pfala? Ndi ngani ni tshi ralo?

(2)

12.13 Arali inwi ni Mawela, no vha ni tshi nga ita mini arali no diwana ni kha nyimele ye a tangana nayo musu bugu i tshi fhela? Tikedzani kuvhonele kwanu.

(3)

[25]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO IYI YA B: 25

KHETHEKANYO YA C: DIRAMA**MBUDZISO 13 (Mbudziso ndapfu)*****HA U TSA NDI HA U GONYA* – LL Mafenya, NA Milubi****VHA DILINDE – NA Milubi**

Sengulusani ni tshi sumbedza uri mufhindulano na nyito zwi thusedza hani kha u bveledza thero ya dirama iyi.

[25]**MBUDZISO 14 (Mbudziso pfufhi)*****HA U TSA NDI HA U GONYA* – LL Mafenya, NA Milubi****KANI-HA VHA TOU DILWELA – LL Mafenya**

Vhalani tshipida tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

Vho-Thithoniwi:	<i>(Vho puta na feisi ya tshanda tshaula)</i> Maanda!
Vhothe:	Ndi ashu.
Vho-Thithoniwi:	Vhana vha zwikolo, vhafumakadzi vha thabelo, vhafumakadzi vha shango lashu. Ndi a vha vusa namusi nga dzina la mugwalabo. Musadzi a dinalea hu dzinginyea shango. Namusi lo dzinginyea ngauri ro dinalea. Ro dela pfanelo dzashu, mivhili yashu. Shango lo shanduka, hu na vhanna vha sa khou londaho mivhili yashu. Ri ri vhanna kana vathannga ngauri ndi vhone vhane vha khou pfala vha tshi khou bata vhathu vha tshisadzini. Vhana vhashu vha khou binyiwa ro sedza hu si na zwine ra khou ita. Izwi zwithu zwi do guma nga uri ha itea mini? Zwi do guma nga zwothe kani? Zwi nga si gume arali ro fhumula. Pfanelo dzashu sa vhathu vha tshisadzini dza u tshimbila nga tshifhinga tshine ra funa na u ambara zwine ra funa dzi do khakhiswa nga nthani ha vhathu vha shayaho vhudifari ngeno rine ro sokou lavhelesa? Kani vhathu vha khou toda zwenezwo?
Vhothe:	Hai.

Vho-Thithoniwi:	Zwino, vhathu arali vha sa koni u difara muvhuso u tea u vha bvisa vhukati ha vhathu. Ro neta nga u vhona vhabinyi vha vhana vhashu vha tshi mona-mona vho vhofholowa ngeno vhana vhashu vha tshi ofha na u tshimbila. Ro neta u bvulwa vhumuthu hashu nga vhathu vha shayaho vhudifari. Kha ri vhudze muvhuso zwine ra toda. Kha ri u vhudze uri na rine ri na pfanelo.
Vhunzhi ha vhathu:	Ndi zwone hezwo.
Vho-Thithoniwi:	Kha ri u vhudze. A ri tami u vhona vhathu vhane vha binya vha tshi newa beili. Kha vha valelwe vha si bve u swika zwenezwo. Nahone tshigwevho tshavho kha tshi vhe tshi kondaho. A si zwone kani?
Vhothe:	Ndi zwone.
Vho-Thithoniwi:	Ro neta nga u pfa la uri vhathu vho raloho vho fhungudzelwa tshigwevho nge vha difara zwavhudi. Ha ngo difara zwavhudi hu tou vha uri o dzula dzhele hu si na vhasadzi. A ri na vhubanzi uri muthu uyo arali e fhethu hu re na vhasadzi o vha a sa do dovha. Muvhuso ri khou tama u dovha ra u tsivhudza uri vha songo ri nyadza nga u pfa uri ri mudzio mutete. Vhutete hashu vhu a fhela arali ro diniwa. <u>Ri vuluvulu li no hana u shelwa mavu.</u> Ra diniwa a ri nga humeli murahu. Ri do dina, ri do lifhedza, ri do pfisa vhubungu. A ri nga litshi. Ndevhe dza muvhuso, vheinwi zwitaka ni khou zwi pfa, ri do lifhedza. Vha songo imela malofha a tshi fhaladziwa, kha vha dzhie vhukando ro neta. Maanda!
Vhothe:	Ndi ashu!!! (<i>Vho-Thithoniwi vha dzula fhasi.</i>)
Tendani:	Rothe ro dipfela. Wa dina mufumakadzi wo dina ...
Vhothe:	Lushaka.

Siatari 23

- 14.1 Ndi zwifhio zwithu zwivhili zwine zwa khou dina vhafumakadzi vha vhashumelavhapo? (2)
- 14.2 Bulani fhethu he vhashumelavhapo vha vha vha khou vhalala gurannda vhe hone, na zwiinwe zwe vha vha vha tshi khou ita. (2)

- 14.3 Zwe vhafumakadzi vha vhala kha gurannda zwi na vhushaka-de na zwine zwa khou itea kha tshipida itshi? (2)
- 14.4 Bulani hune vhashumelavhapo na vhafumakadzi vha Dzangano la Vhafumakadzi vha fana hone zwi tshi kwama pfanelo dza vhana na vhafumakadzi. (2)
- 14.5 Dodombedzani zwe Tendani a ita zwone musi ho lindelwa mueni nga duvha la mutangano wa vhafumakadzi we wa vha wo farelwa tshitediamu. (2)
- 14.6 Talutshedzani muhumbulo muhulwane wa mafhungo aya e na vhala. (2)
- 14.7 Ndivho ya dirama iyi ye na vhala ndi ifhio? (2)
- 14.8 Ndi afhio masiandaitwa e a bvelela kha mutukana we a tshipa riwana wa ha Mmbereda? (2)
- 14.9 Lifurase lo talelwaho/swifhadzwaho li kwama hani kupfesesese kwanu kwa mafhungo buguni iyi? (2)
- 14.10 Fhindulani mbudziso nga **Ee** kana **Hai**, ni dovhe ni tikedze phindulo yanu.
U ya nga ha vhafumakadzi, vhanna na vhaṭhannga vhane vha binya vha tea u pfiswa vhuṭungu vhukuma. (2)
- 14.11 Zwiito zwa vhatukana vhe vha binya mufumakadzi muthihi vhe vhanzhi ni vhona zwo tea naa? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 14.12 Vhupfiwa hanu ndi vhufhio malugana na zwe vhafumakadzi vha vha vha khou matshela zwone vha tshi ya mapholisani? Tikedzani phindulo yanu. (3)

[25]

MBUDZISO 15 (Mbudziso ndapfu)***MILOMO YA NUKALA – MP Nefefe***

Sengulusani ni tshi sumbedza uri mufhindulano na nyito zwi thusedza hani kha u bveledza thero ya dirama iyi.

[25]

MBUDZISO 16 (Mbudziso pfufhi)***MILOMO YA NUKALA – MP Nefefe***

Vhalani tshipida tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

Vho-Ramuntswu:	A si vhuloi vhutuku. Arali na henengei he a ya hone vha tshi vha gwevha tshigwevho tshi si na vhukono. Khamusi zwi nga funza na vhaiwe vha huma kha heyi mishumo i no tou ita na u shonisa.
Vho-Raiwedzi:	Na nne ndi tou vhona u nga zwi nga funza vhanna pfunzo i sa takuwi.
Vho-Ramuntswu:	Vhanna vho tou dzhenelwa tshothe ha ano maduvha. U nga si divhe uri thohoni dzavho hu nga vha hu tshi khou bvuma mini?
Vho-Raiwedzi:	Sa zwe ra zwi mba u thomani. Ndi matula a vhufhelo hezwi zwithu.
Vho-Ramuntswu:	Yaa ...? Thundu ya Mudzimu yo oma. Kha vha litshe a de a anulule thundu yawe. Zwa sa ralo shango lothe heli li do lovha.
Vho-Raiwedzi:	Tshifhinga ndi tshenetshi Vho-Ramuntswu. A hu tshe na tshinwe. Hezwi hu hone mapfene o tsitsa vhana, muñwe na muñwe a tshi sokou tshinya nga hune a funa. Ndi hone khaño yo swika. A thi ri ndi hone he vhanna vha vha vha tshi tou vha vhomakhonya kha u vhulaha na u shengedza vhafumakadzi na vhana vhavho.
Vho-Ramuntswu:	Vhone vha khou amba ngoho. Kale hezwi zwithu zwo vha zwi siho.
Vho-Raiwedzi:	Zwo vha zwi siho ngauri vhatu vho vha vho fuka muya wa lufuno. Muñwe na muñwe u tshi mu dzhia sa mubebi kana riwana wau. Hu si na u toda hu tshi naka zwau fhedzi.

Vho-Ramuntswu:	Vha khou amba zwone vhophrisipala. A re na lufuno kha muṇwe a nga si tame u mu vhaṣa kana a swika na kha u mu vhulaha. Hezwi u tou vha muya muvhi wa u ṭodou u sedza zwau fhedzi. Na u sa tamela muṇwe mashudu.
Vho-Raṇwedzi:	Vhukuma zwi a lemela. Kha vha ḁo mmbudza uri ri nga ṭhonifhana hani ri si na lufuno?
Vho-Ramuntswu:	Vhathu vha khou ṭoda pfunzo ya u ṭhonifhana nga huswa. Pfunzo ya u funana na u sa vhangana na mafhungo a dzinndwa. Ndi zwone zwine zwa nga ita uri shango ḁi vhuyelele kha ḁa mulovha.
Vho-Raṇwedzi:	Khamusi zwi nga thusanyana Vho-Bukuṭa <i>mani</i> vhanna vha hashu! Fhedzi-vho zwe vha ita a zwi lilelwi nga muthu.
Vho-Ramuntswu:	Iyo ndi ngoho. <u>Ndi philiphise, tshilonda tsha u ḁitodela.</u>
Vho-Raṇwedzi:	Haii, Areḁi! (Vha a bva)

Siatari 102

- 16.1 Ndi zwifhio zwithu zwivhili zwe Vho-Bukuṭa vha ita zwine ha pfi khazwo a vha lilelwi mafhungoni aya? (2)
- 16.2 Ṭalutshedzani thuso ye Vho-Raṇwedzi vha itela Ntshengedzeni. (2)
- 16.3 Zwo itwaho nga Vho-Ratshisuka zwi na vhushaka-ḁe na zwo itwaho nga Vho-Bukuṭa ḁiramani iyi. (2)
- 16.4 Bulani hune kutshilele kwa Vho-Bukuṭa na kwa Vho-Takalani kwa fhambana hone zwi tshi kwama kupfesesele kwavho kwa pfanelo dza vhafumakadzi na vhana. (2)
- 16.5 Dodombedzani zwo bvelelaho kha Vho-Bukuṭa ḁuvha ḁa tsengo yavho. (2)
- 16.6 Ṭalutshedzani muhumbulo muhulwane wa mafhungo aya e na vhala. (2)
- 16.7 Ndivho ya ḁirama iyi ndi ifhio? (2)
- 16.8 Ndi afhio masiandaitwa e a bvelela kha Ntshengedzeni nga nṭhani ha u sa amba musi a tshi khou tambudzwa lwa vhudzekani nga khotsi awe? (2)

- 16.9 Murero wo talelwaho/swifhadzwaho mafhungoni aya u tũtũwedza hani kupfesesese kwanu kwa mafhungo buguni iyi? (2)
- 16.10 Fhindulani mbudziso nga *Ee* kana *Hai*, ni dovhe ni tikedze phindulo yanu.
U ya nga mutshutshisi, luvwalo lwa dokotela lu sumbedza uri Ntshengedzeni ndi muthu wa thovhela nga minwedzi miraru. (2)
- 16.11 Zwiito zwa Vho-Takalani zwa u imelela vhana vha tshi khou tambudziwa nga khotsi avho zwi bvukulula hani mvumbo yavho? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 16.12 Vhupfiwa hanu ndi vhufhio malugana na matudzi e Ntshengedzeni a tangana nao diramani iyi? Tikedzani phindulo yanu. (3)
[25]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO IYI YA C: 25
MARAGAGUTE: 80